

دهروازه

لهم کورته نووسینه دا دههوی قسه لهسه رسی شت بکه م، پرسی ئه لفوییه ک بو چند زمانیک، ئهسته مه میژوویه ک دیاری بکه بن بو ئه لفوییه به کوردیکراو، ئه لفوییه به کوردیکراو ته واو هه ولئیک کوردیه، یان به شیکه له زمانی فارسی وهرگیراوه؟

۱، ۱ ئه لفوییه ک و چند زمانیک:

زور جار وا هه لکه وتوه که پرسی ئه لفوییه ئاین، یان ئایدیولژییه کی گشتگیری له پشته وه بو، بو نمونه: ئه لفوییه لاتینی هه ر ته نیا تاییه ت نییه به زمانی ئینگلیزی، به لکو ره شمالتیک-ه بو زوره ی زمانه کانی هیندونه وروپی تا کوردی شیوه ی باکووریش، ئه لفوییه لاتینی، ئه لفوییه ک بو ئینجیلی پی نو سراوه ته وه، هه ر له بهر ئه و پیروزییه و مللانی ده گه ل رژه لاتی ناوین، بیربان له ئه لفوییه کی تر نه کرد ته وه، به لکو هه ول بیان داوه زمانی خو بان ده گه ل ئه و ئه لفوییه بگو نیچین.

له دوای رینیسانس ئه وروپی، زوره ی نه ته وه کانی ئه وروپا له ژیر هه ژموونی زمانی لاتینی ده رچوون، که وتنه نووسین به زمانی خو بان و ئه کادیمیای زمانیان پیکه پینا بو پاک کردنه وه ی زمانه که بیان له زمانی لاتینی، وه ک:

1- The academia della Crusca in 1546 established ; it was a State-supported academy founded for the purpose of purifying Italian language from Latin.

ئه کادیمیای ئیتالی بو پاک کردنه وه ی زمانی ئیتالی له لاتینی.

2- Academie Francaise in 1635 ; fol-

کی دهلی کورد ئه لفوییه به کوردیکراوی له فارسی وهر نه گرتوه؟

سه لام ناوخوش

(زانکۆی سه لاهه دین - کۆلتیری پهروه ده ی بنیات)

قورئان و زمانی پتوهندی به خوا و بانگه‌وازی تاک په‌رستش بو، جگه له‌وانه‌ش کولتووری عه‌ره‌بی بو ماوه‌ی چند سه‌ده‌یه‌ک له ناوچه‌که‌دا هه‌ژمونی کولتووری هه‌بو، هه‌روه‌ها زمانی سه‌ره‌کی بو له ئە‌ده‌ب و سیاسه‌ت و باززگانی... تاد" ئەو خویندنه‌ی حوچه‌هه‌م یه‌که‌م پتزماننووسی کوردی و هه‌م یه‌که‌م په‌خشاننووسی کوردی به‌ره‌هه‌م هیتا، بو نمونه مه‌لا عه‌لی ته‌ره‌ماخی له سالی ۱۵۹۱ یه‌که‌م پتزمانی به‌راوردی به زمانی مه‌لايه‌تی بو عه‌ره‌بی و کوردی و فارسی له نامیلکه‌یه‌ک به ناوی ده‌ستووری زمانی کوردی نووسی. ئەو کتیبه‌ی ته‌ره‌ماخی به سه‌ره‌تای ده‌رکه‌وتنی فیلولۆژی به‌راورد له زمانه‌وانی کوردیدا داده‌نری که چند سه‌ده‌یه‌ک پیشی فیلولۆژی به‌راوردی روژتاوا بو، هه‌روه‌ها به سه‌ره‌تای پتزمانی کوردی داده‌نری (ره‌شید فندی ۱۹۸۱، مارف خه‌زنه‌دار ۱۹۷۵، ناوخۆش، ۲۰۱۲).

کورتی قسان له ئە‌وروپا و ئاسیا، ئاسایی بووه، ئە‌لفبیه‌کی چند زمانیک به هه‌نجه‌تی ئایینی، یان ئایدیۆلۆژی له خو گرد بکاته‌وه.

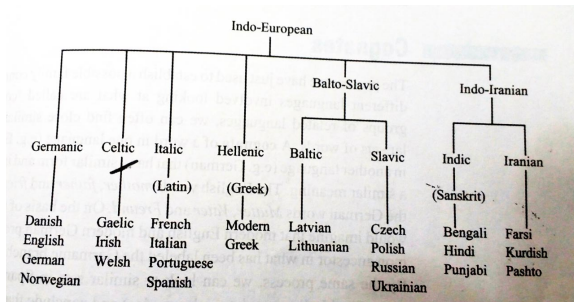
۲,۱ دیارکردنی میترویه‌ک بو ئە‌لفویتی به‌کوردیکراو:

بێ گومان هه‌ر زمانه و تایه‌تمه‌ندی خو‌ی هه‌یه، به پتیی گریانه‌ی وۆلف-سایپر به ناوی پتزه‌یی له زماندا: ئە‌وه‌ی له زمانیکدا هه‌یه، مه‌رج نییه له زمانیکێ تر هه‌بی:

What is available in one language , is not found in another language -linguistic relativity(3).

له‌مه‌ر دیارکردنی میترووی ئە‌لفویتی به‌کوردیکراو، رای زۆر جیاواز هه‌یه، له‌وانه

- کۆمه‌لیک نووسه‌ر باوه‌ریان وایه که رووناکبیری کورد هه‌ر له سه‌ره‌تای موسلمانبوونه‌وه به‌م ئە‌لفبیه‌ی نووسیوه، وه‌ک سه‌جادی ۱۹۶۰، له‌ ۱۵، نه‌به‌ز ۱۹۷۶،

lowing the example of Italy , Cardinal Richelieu founded such a French academy ئە‌کادیمیای فه‌ره‌نسی.

3- The Grammaire Generale et Raisonee in 1660 ; Jansenist philologists at the Convent of Port -Royal produced such a grammar to say ' language carries universally valid rules of logic.'

پتزمانی پۆرت روژیا، زمان هه‌لگری یاسای یونیفیرسالییه.

4- Real Academia Espanola in Spain in 17131

ئە‌کادیمیای ئیسپانی.

به‌حوکمی ئە‌وه‌ی له‌ دوا‌ی عیبری، ته‌ورات به زمانی یۆنانی، یان لاتینی نووسه‌رابوو، گه‌لانی ئە‌وروپا ده‌سته‌به‌رداری زمانی لاتینی بوون، به‌لام ده‌سته‌به‌رداری ئە‌لفویتی لاتینی نه‌بوون، فه‌ره‌اد پیریا له‌ کتیبی ئینجیل له ئە‌ده‌بیاتی کوردیدا، ئاماژه‌ به‌وه ده‌کات که هه‌ندیک له‌و ئینجیلانه‌ی ته‌رجومه‌ی کوردی - شتیوه‌ی باکوور - کراون، له‌ یۆنانی، لاتینی، یان ئە‌رمه‌نی کراون، هه‌روه‌ها له‌ روژه‌لاتی ناوینیشدا زۆر له‌ موسلمانه -ناعه‌به‌ه‌کان، وه‌ک ئە‌وروپیه‌کان هه‌ولیان داوه زمانه‌کانی خو‌یان له‌گه‌ل ئە‌لفویتی قورئانی بگۆنجین، له‌وانه فارسی و عوسمانی و کوردی... تاد.

حکومه‌تی کۆمۆنیستی ۱۹۱۷-۱۹۹۱ له‌ ماوه‌ی حوکمه‌رانی‌دا هه‌ولێ داوه ئە‌لفویتی سلاقی به‌سه‌ر زمانه‌کانی یه‌کتیبی سوڤیه‌ت به‌پیتیت، کورده‌کانی سوڤیه‌تیش له‌مه‌ به‌ ده‌ر نه‌بوون. (۲)

هۆکاری ئە‌و گرده‌بوونه‌وه‌ی کورد له ژیر ره‌شمالی " ئە‌لفویتی عه‌ره‌بی"، ئایینی، کولتووری و شارستانی بووه، ئە‌وه‌تا نه‌سهرین فه‌خری ۱۹۷۷، له‌ ۵-۶ ده‌نووسیت: هۆی هه‌لژاردنی ئە‌لفی قورئان له‌ لای رووناکبیری کورد ده‌گه‌رتیتته‌وه‌ بو باکگراوه‌ندی ئایینی رووناکبیری کورد، چونکه هه‌موو ده‌زانین ده‌سته‌ی یه‌که‌م له‌ خوینده‌واران و روژنهبیران له‌ کورده‌ستاندا ئە‌وانه‌بوون که قوتابخانه‌یان مزگه‌وت و ته‌کیه‌ بوو، مامۆستاکیان مه‌لا و فه‌قی بوون... تاد" هه‌روه‌ها (عقیل سعید ۲۰۱۳، له‌ ۸۸) ده‌نووسیت: "زمانی عه‌ره‌بی زمانی

ل ۷۸، مستهفا نهريمان، ل ۶... تاد

- نووسهري وهك دوكتور مارف خهزنهدار و دوكتور رهشيد فندی له ريگای كتيببهكهی عهلی ته ره مایخی ۱۵۹۱ به كه م نووسین له باره ی ریزمانی عه ره بییه وه، دهستوریک بو زمانی کوردی داهینراوه... تاد.
- نووسهري وهك د.ئه و په حمانی حاجی مارف له باکووری کوردستان سه رچاوه ی گرتووه، وهك رۆژنامه ی کوردستان و گوڤاری کورد و فرههنگی یوسف ضیاء، به لام وهك دهستنوس، دهستنوسه كه ی كۆری زانیاری کورد له ۱۷۸۵. (۴)

- دوكتور هوگر تایه ر توفیق باوه ری وایه دهستنوسی مهولانا خالیدی شاره زووری له ۱۸۱۸ هندی پیتی کوردی وهك پ، چ، ه تیدایه. (۵)
- دوكتور عومه ر عه بدولعه زیز ۲۰۱۸، ل ۳۵ هه ریهك له گیو موکریانی و حوزنی موکریانی و توفیق وهه بی، هه ولی گرینگیان هه بووه بو هه موارکردنی ئه لفویتی عه ره بی تا له گه ل کوردی بسازیت. (۶)

به نده له کتیبی (کاریگه ری قورئان له سه ر زمان و ئه ده بی کلاسیکی کوردی) وهك تویتینه وهه یه کی مهیدانی زور گوڤار و رۆژنامه ی کوردیم ته ی کردووه، به شیک له و قسانه ی دهوتری له فلان رۆژنامه، یان گوڤار ئه وها به شیک له پسته کانی کوردی به کارهاتوون. راستیه كه ی ئه وها نین، هه روهها هندی سه رچاوه م بینیه پیش گیو موکریانی و توفیق وهه بی و تا خودی ئیلیا سۆن ئیشیان له سه ر ئه لفبیتی به کوردیکراو کردووه، له وانه:

- صالح ۲۰۱۸، ل ۴۷-۴۸ له مه سعود محه مه د دهگوتیتسه وه، كه زانا ئیبنوئاده می باله کی ۱۷۵۰-
۱۸۲۲ به كه م كه سه په خشانی به زمانی کوردی نووسیه، به داخوه هه رچه نده ئه و نووسینه نه ماوه كه دیباجه ی کتیبی (مشکاة المنقول) بووه، به لام له و کاته دا دهنگدانه وه ی زوری هه بووه و له لایه نی ناوه نده ئایینییه كه... "ئو دهستپیتشه ریبه ی باله کی هه ر له نووسین به زمانی کوردی نه بووه، به لکوله وه رگرتنی بواری فیههش بووه.

- له پاش باله کی زانایه کی دی، مهولانا خالیدی نه قشه به ندیه كه به زمانی کوردی دهقی کوردی نووسیه.

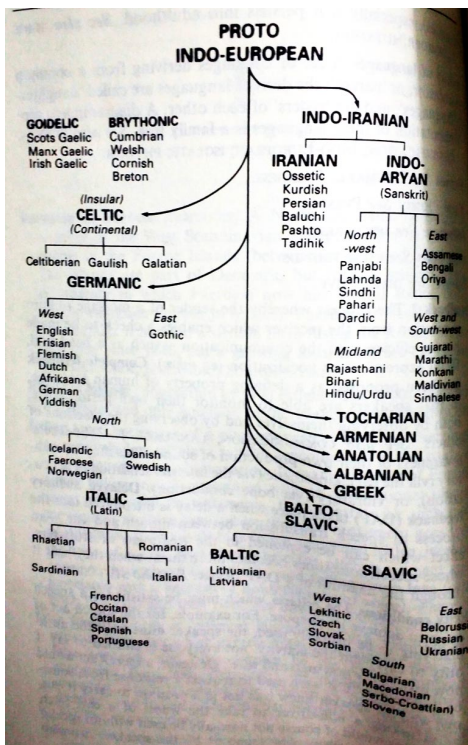
- محه مه د ۲۰۱۷، ل ۶ هه ولی داوه زمانی نووسین له

دهقه کوردیه کانی مهولانا خالیدی نه قشه بندی ۱۷۷۹-
۱۸۲۶ دا، هندی له و پسته کوردیانه بدۆزیتسه وه، وهك له م دوو دهقه به دهرده كه ون:

**پاشا جه ده رگات ئیدمه ن ره جا
به خشی گونای به نده ی رووسیا
من كه سه رجه لقه ی گوناکارانم
سه رتۆق جه رگه ی شه رمه سارانم
سه رتاپا غه ریق لوجه ی عصیانم**

**شه هه نشای شادیم مات ناماته م
بتیه رست، ئاسا ئه رۆم جه لاتان
واده ی ناماته ن نامان سه دئامان
ریزه ی رازانت شیفان په ی زامان..**

له لایه کی تر هه ر مهولانا له کتیبی (لب العقائد)
پیتی پ، چ، ی زور به کارهیناوه، وهك چاو من پی دکوی... به جوړیک له جیاتی هه وت له سه ر (ی) بو دهرپینی فۆنیمی / ئ / خالی له ژیر (ی) داناوه.
دووه م سه رچاوه، كه ئامازه ی به و پسته کوردیانه کردووه، گوڤاریکی کوردی - تورکی بووه له به غدا.
- عومه ر ۲۰۰۱، ل ۷۰-۷۶ به به لگه وه باس له هه بوونی گوڤاریک له به غدا دهکات كه له سه رده می

دهسه لاتى عوسمانىيه كان له به غدا دهرچووه، هه ريو به به زمانى كوردى و توركى دهرچووه. (بانگ كرد) گوڤارىكى نه ده بى بووه هه ر پازده رۆژ جارىك دهرچووه، يه كه مين ژماره ي له هه شتى شوياتى ۱۹۱۴، پيش نه وه ي ئينگليز به غدا داگيريكات به سى سال، كه واته پيش په يدا بونى ئيليا سۆن له به غدا، خودانه كه ي جه ماله ددين بابان بووه. له و ژماره يه دا، بابان له وتارى (قسه ي خو به خو بى) دنووسيت: "هيچ كسى ناتوانى موقابيل نه م دو قوته راوستى... بخت مى چوت اكا... عومه ر، ل ۷۲.

كورت ه ي قسانيش، منيش نه متوانيوه نه وه ته واو ساغ بكه مه وه، چونكه با وهرم وايه، له بهر هو ي به شى دادى، دهرده كه وى كه توپزه رى كورد له رۆژه لاتى كوردستان چهند ده ستووسيك ده دۆزيتته وه كه مه لاي كوردى پيتى وهك (پ، گ، و)، له ميژه به كار هيناوه، به لام ديار كردنى ميژووى نووسينى كوردى به نه لفيبى لاتينى ئاسانتره.

سه بارهت به ديار كردنى نه لفيبى لاتينى له ناو كوردان چهند رايهك هه يه، له وانه - له سالى ۱۹۲۰ هه ريهك له محمه د زهكى و ميرزا باشقه له سه رده مى رۆژنامه ي پيشكه وتن په سه ندى لاتينيان كرد (نه به ز ۱۹۵۷، ل ۲، عبدالعزیز ۲۰۱۸، ل ۵۳).

- (عقيل سعيد) ۲۰۱۳، ل ۹۰ له محمه د ئۆزۆن ده گوازيته وه، كه جه لادتهت به درخان له ۱۹۱۹ له ناو هوژى رهشوان بووه له چيى مه لاتيا له گه ل ميجه ر نوئيل، به هو ي نه زانينى هه ندى پيتى لاتينى، بريارى داوه نه لفيوبيته كى لاتينى بو زمانى كوردى بنووسيت، بو به جه لادتهت له ۱۹۳۲ ريزمانا نه لفيبا ي كوردى دانا، شوژشى ناگري داغ ته به نى كرد و گوڤارى هاوار له سه ر نه و بنه مايه به لاتينى بلا و بووه، دوكتور ره فيق صابر له گوڤارى كورد و لوجى و كتيبى زمانى كوردى ستاندارد، نه لفيوبيتى لاتينى به داگيركار ده زانيت و به تيرورى ده وه تى توركى ده زانيت.

۳، ۱ كى ده لى نه لفيبى به كورد يكراو له فارسى وه رنه گير او ه؟

هه ريهك له (كريستال ۱۹۹۲، ل ۱۳۴، يۆل ۲۰۰۶، ل ۱۸۳) زمانى كوردى و فارسى له نيو خيزانه زمانى

هيندونه وروپى، هيندونيترانى داناوه. (۷) ههروه ها دوكتور فوناد همه خورشيد له چاپى عه ره بى و ئينگليزى و كوردى كتيبى دابه شكردنى جيؤگرافى دايليكته كانى كوردى، باس له وه دهكات كه بيجه كه له دهسه لاتدارانى ئيرانيش، هه ندى رۆژئاواناس زمانى كوردى به به شتيك له فارسى ده زانن، هه ندىكى تر گومان له سه ر لور و هه ورامى و له كى دروست ده كه ن، نمونه ي مينورسكى و ئوسكارمان.

له كاتى كو كرده وه ي داتا بو كتيبى كار به گه رى قورئان له سه ر زمان و نه ده بى كلاسيكى كوردى، بيروكه يه كم به خه بالدا هات، پسته كانى زمانى كوردى و فارسى له يه كتر نزيكترن تا له پسته كانى زمانى عه ره بى، بو نمونه پسته كانى گ، پ، چ له هه ردوو زمان هه ن، هه ريهك له مه لا محمه دى سيوچى و مه ولانا خاليد و ئيليا سۆن كه به به كار هينه رى پيتى وهك پ، گ، چ له باشوورى كوردستان داده نرين، هه موو فارسيزان بوونه، به تايبه تى كه سيكى وهك ميجه رسۆن ماوه يهك وهك (متنكر) يك له ئيران بووه، يانى شاره زاي زمانى فارسى بووه، نه وه نده ي له كوردستانيش بووه، نه گه ر تاهير به گ كه شفى نه كردبايه، كه س نه يده زانى كه كورد نييه، هه ر به و كورديزانه هه ردوو رۆژنامه ي تيگه يشتنى راستى و پيشكه وتن-ى له به غدا و سليمانى ده ركرد!

دست خط پروين

این قطعه را با رنگ نزار خردم کرده ام

اندر مرغ ادب پردن است	انگه ناک هیش با این است
هر چه خواستش شیرین است	گرچه جز غمغمی از ایام نه
ساعت ناتمده ایسین است	حاجب آینه گفتار امروز
دل بی دوست دلی نمکین است	دوستان بیکم زور یاد کنند
سنگ بر سینه می سنگین است	فاک در دیره برهان زینت
هر که را چشم حقیقت بین است	بیند این مبر و عبرت گیرد
آفرین منزل هستی این است	هر که باشد در راه پرس
چون برین نظر رسد ممکن است	آدم مرغ تو اگر! شد
چاره نیکم و ادب نمکین است	اندرا ناکه گفتا عهد کند
دهر را هم دوره درین است	زادن کوشش و پنهان کردن
فاخر را بسبب نمکین است	خرم آن کس که در این جزگه

نم بیرۆکه‌یه ناچاری کردم چه‌ند کتیبی‌کی فارسی بدۆزمه‌وه، نه‌و پیتانه له کتیبه‌کان بدۆزمه‌وه و ده‌ربه‌ینم، له‌م کاره‌دا تووشی هی‌ندیک کیشه‌ بووم، له‌وان دوو کیشه‌ی زه‌ق له کتیبی کۆنی چاپکراو به فارسی هه‌ن:

- هه‌ندیک کتیبی فارسی سالی چاپکردنی له‌سه‌ر نه‌نووسراوه

بۆ نمونه له کتیبی (فرشته‌سیاه) نووسینی روی مایرز و تجمه‌اقتباس سید حسین هاشمی له چاپخانه پاکت چی، سالی چاپی له‌سه‌ر نه‌نووسراوه، به‌لام نم پیتانه وه‌ک نه‌وه‌ی کوردی هه‌ن، بۆ نمونه له ۱۶ له‌هاتوه: "دیگر کو چکترین توجهی... بر اتهام من گرچه خود.. اشکار گردید و گفت... " هه‌روه‌ها له ۴۰ له‌هاتوه: "چشمان پیر از شدت.. " له ۴۱ دا هاتوه: "پدر فریاد بر آورد..."

- کیشه‌ی تر جیاوازی نه‌کردن له نیوان هه‌ردوو سالی کۆچی: قه‌مه‌ری و شه‌مسی. پاش وردیونه‌وه به‌وه گه‌یشتم بۆ سالی شه‌مسی، وشه‌ی خورشیدی، یان شه‌مسی به‌کارهاتوه، له‌مه‌شدا پیتوبسته ۶۲۱ زیاد بکه‌ی، بۆ سالی کۆچی قه‌مه‌ری ۵۸۱ زیاد بکه‌ی.

کتیبه فارسیه‌کان:

که‌س گومانی له‌وه نییه ده‌شخ کورد له فارسی وه‌رگرتی نه‌ک به پیتچه‌وانه‌وه، زمانی فارسی ماوه‌یه‌ک زمانی نووسین بوو، تا میژوونووسیکی وه‌ک شه‌ره‌فخان، شه‌ره‌فنامه‌ی به فارسی نووسیوه.

۱- کتیبی (جان‌نمای) نووسینی آقای شیخ محمد مردوخ له سالی ۱۳۲۱ بی نووسینی سالی خورشیدی، یان شه‌مسی له چاپ خودکار ایران هه‌ر له سه‌ره‌تاوه پیتی پ-ی به‌کاره‌یناوه، وه‌ک: "پیش در آمد (هه‌ر له و لاپه‌ره ده‌نووسی: "پدرم هی‌گفت... چراغ را با فوت خاموش کرده‌اند

له ۷ شدا ده‌نووسیت: "پس از فراغت از علم... له ۸ دا: "زمین یک چراگاه

۲- کتیبی (چهار مقاله) له نووسینی (احمد سمرقندی) له سالی ۱۳۲۷ قه‌مه‌ری به‌رانبه‌ر ۱۹۰۸ چاپ کراوه له ۱ نووسراوه: "حمد و شکر و سپاس مر ان پادشاهی... له ۴ دا هاتوه "بنده مخلص و خادم... که چهل و پنج سال است.. " له ۶ دا "...منعکس گشت له ۷ دا" ..انچه منافر اوست

بگریزد..."

۳- له کتیبی (پندنامه فریدالدین عطار) چاپ کراو له ۱۳۱۲ هجری له ۳ له‌هاتوه: "چهل سال عمر عزیزت گذشت له ۴ دا هاتوه: "اگر چرخ گروو... گنج قارون... پر، پند، چرا... پر غرور..."

۴- له کتیبی (شهرباران گمنام)، چاپی به‌که‌م له چاپخانه‌ی (مدرن) له طهران ۱۳۰۷ چاپ کراوه، له ۱ دا هاتوه: "ایرانیان باستان گویا تاریخ را تنها سرگذشت و داستان پادشاهان... له ۳۶ دا هاتوه: "مهدی پسر...، پایان، دیگر آگاهی، له ۳۸ دا هاتوه: "گفتار دومین.

۵- له کتیبی (ریاض‌الحکایات) چاپ کراو له ۱۳۵۵ له لایه‌ن (ملا حبیب‌الله کاشانی)، له ۱۵ دا، وشه‌ی چون، چیت، چرکه هاتوه، هه‌روه‌ها له ۱۲۳ دا وشه‌ی پس، پرسید، له ۲۹ وشه‌ی گفتم، پیاده، پیش، له ۳۹ وشه‌ی پی اندازه، انچه..

۶- له کتیبی (جامع‌التمثیل) له نووسینی محمد جبله‌رودی له سالی ۱۳۲۴ له چاپخانه شرکت سهامی چاپی کردوه له ۱۹ ده‌نووسیت: "دیگر انکه انگشتر از دست من بیرون کنی... له ۲۱ پس... گفت... چرا... همچنان... گویند، هه‌روه‌ها له ۳۱ گور... چنان... هیچ... چهارم... یکدیگر."

۷- له کتیبی (پرتوی از فلسفه ایران باستان) له نووسینی دینشاه ایرانی سلیسیت، چاپ دوم، ۱۳۳۴، تهران-در چاپخانه راستی، له ۱۲ دا هاتوه: "اگر، گاتهای زرتشت.. له ۳ له‌هاتوه: "زندگانی، پدر، پرورش هه‌روه‌ها له ۱۱۹ له‌هاتوه: "هیچ، پروانه‌های، گل، پرواز، سرچشمه، بارگاه.."

هه‌روه‌ها (پروین اعتصامی ۱۹۰۷-۱۹۴۱) له ده‌ستنووسیکی خۆیدا ده‌لایت:

ای گل تو ز جمعیت گلزار چه دیدی؟

جز سرزنش و بدسری خار چه دیدی؟

رفتی به چمن لیک قفس گشت نصیبت

غیر از قفس ای مرغ گرفتار چه دیدی؟

ای شمع دل افروز تو با این همه پرتو

جز مشتری سفته به بازار چه دیدی؟ (۸)

ئه‌نجام

ئه‌لفیج، واتا دۆزینه‌وه‌ی شوناس بۆ زمان، زمانی

کوردی له کهوتنی میدیا تا کهوتنی ساسانی، هیچ شوناسیکی دیار و سهریه خۆی نه بوو، له دۆزینه و هدا خۆی له نیو ئهلفبیتیه کی ئایینی براوه بیینی، بۆیه ناچار بوو، زمانی ئهلفبیتیه که فیتر بی، ههول بدات، ئهلفبیتیه که به موککی خۆی بزانت، ئه ویش له پێگای به کوردی کردنی ئهلفبیتیه که تا له گهڵ زمانی پابیت.

پیشتر وا زهن ده بردرا، که پروونا کبیری کورد، پیتی وهک پ، گ، ژ، ف له پیتی عهره بی ب، ک، ز، ف داتاشیوه، بهلام به پیتی به لگه ی میترووی و کۆنکرتی له زمانی فارسی گواستۆته وه، زمانی فارسی له بهردهم پروونا کبیری کورد نامۆ نه بووه، پروونا کبیری وهک شه ره فخانیه بدلیسی هه ر کتیبی شه ره فنا مه ی به فارسی نووسیوه، له لایه کی تر پیتی وهک پ، ف، گ... تاد له ئهلفبیتیه فارسی هیه. هه ر له سه ره ئه م بنه مایه پیتی تریش، که له عهره بی نین، دروست کراون.

پهراویزهکان:

1- West Fred 1983 : The way of language and Robin 1997 : A short History of Linguistics

۲- عباس هورمزیا ر ، ۱۹۹۲ : چی له باره ی کوردهکانی

سۆقیهت نووسراوه.

3- Horsey 2002 : 101 Linguistic Terms

۴- ئه وره حمان، ۱۹۸۵، نووسینی کوردی ...، ل ۲۵-۲۷.

۵- ئهلفبای کوردی به پیتی عهره بی، وه رگیترا نی نهرمان خۆشناو.

۶- سه ربوردیکی ئهلفبیه و پینوسی کوردی.

۷- ته ماشای ههردوو هیلکاری دابه شکردنی زمانهکانی

هیندۆ ئه وروپی بکه له پاشکۆی ئه م نووسینه دا.

۸- سهیری دهسته خه ته که ی (پروین) بکه له پاشکۆی ئه م کتیه دا.

سه رچاوهکان:

۱. کوردی و عهره بی:

ئهمین، نه وشتروان ۲۰۱۲ به دم رێگه وه گولچنن. به پروت.

پیربالی، فه رهاد ۱۹۹۹ نینجیل له میترووی ئه ده بیاتی کوردیدا.

ده وک: بنگه هنی ناشتی.

- سالح، ئاراس ۲۰۱۸ زانیانی ئیصلاح و نوێکردنه وه ی

ئایینی له کوردستان. سلیمان: ناوهندی سارا.

- سه جادی، عه لاته دین ۱۹۶۱ دانانی نیشانهکانی پیتی کوردی، گۆفاری پۆزی نوێ، ژ ۱۲.

- خالدي، يوسف ۱۹۷۵ الهدية الحميدية في اللغة الكردية، باريس.

- خورشيد، فوناد حه مه ۲۰۱۸ زمانی کوردی و دیالیکتهکانی، و. سوداد ره حمان. هه ولتیر: چاپخانه ی رۆژهه لات.

مارف، ئه وره حمان ۱۹۸۶ نووسینی کوردی به ئهلفبیتیه عهره بی. بغداد: مطبعة علاء.

ناوخۆش، سه لام ۲۰۱۸ کاریگه ری قورئان له سه ره زمان و ئه ده بی کلاسیکی کوردی. هه ولتیر: هه یثی.

عومه ر، عه لی ۲۰۰۱ رۆژنامه ی کوردی له عیراقدا، و. تاریق کاریزی. هه ولتیر: ج. په روه رده.

عبدالعزیز، عمر ۲۰۱۸ سه ربوردیکی ئهلفبیه و پینوسی کوردی. سلیمان: ناوهندی سارا.

- فه رهج، حامد ۱۹۷۶ پینوسی کوردی له سه ده یه کدا. به غدا.

- هورمزیا ر، عباس ۱۹۹۲ چی له باره ی کوردهکانی سۆقیهت نووسراوه. ده ستنوس.

ب. ئینگلیزی

Fred , West 1983 The Way of Language. NewYork.

-Horney 2002 101 linguistic Terms. London

Robins , R.H. 1997 A Short History of Linguistics , fourth edition.london: longman.

Yule , G. 2006 The Study of Language , 3rd edition. Cambridge: Cambridge University press.